

KUO NEXT AGENDA 2016 – 2020

Vierde voortgangsrapportage

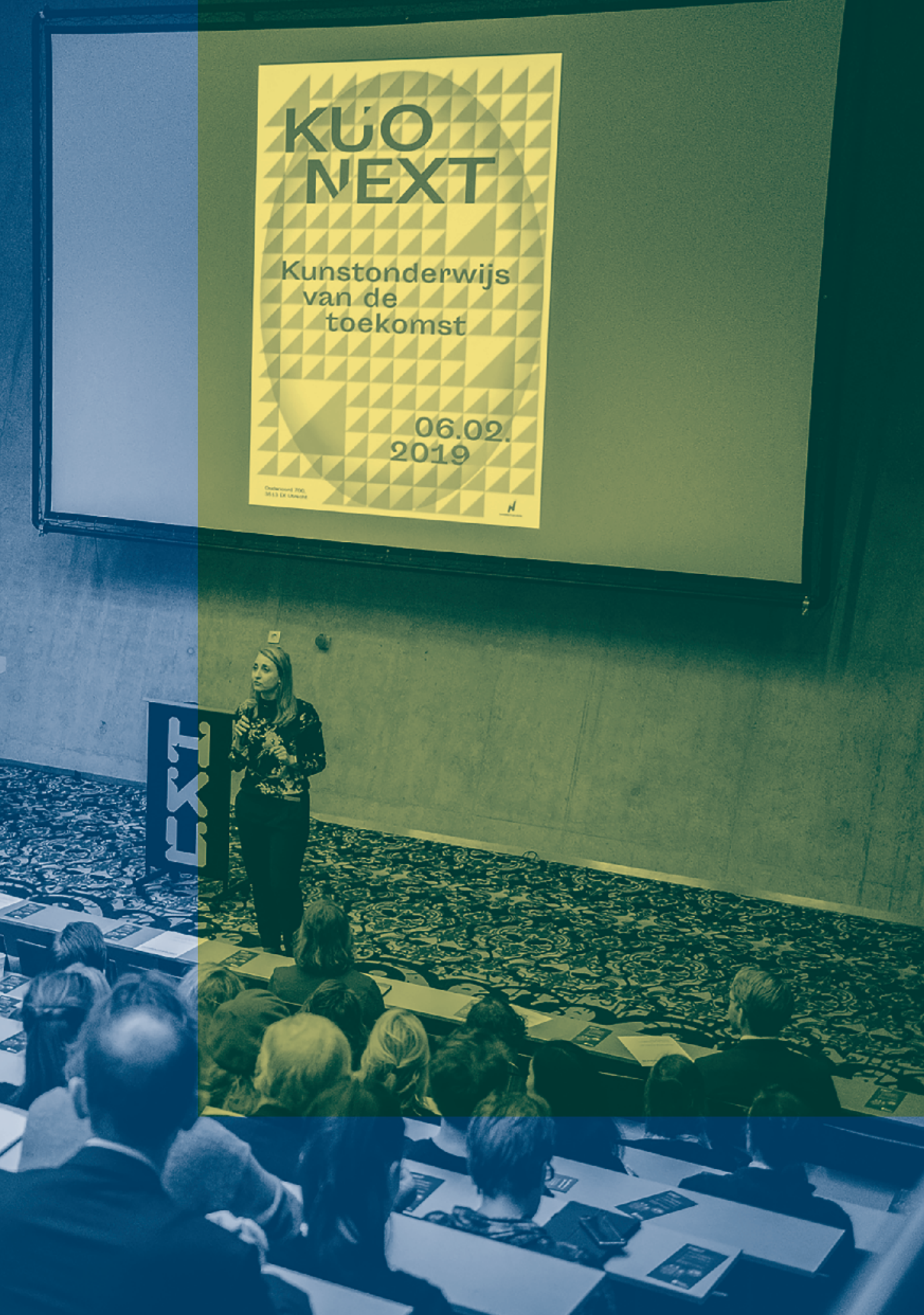
Vereniging Hogescholen

Inhoud

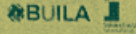
1. KUO NEXT: een korte terugblik	7
2. Ontwikkelingen in het hoger kunstonderwijs en volumebeperking	11
3. Thema Talentontwikkeling	19
4. Thema Flexibilisering	27
5. Thema Onderzoek	31
6. Thema Internationalisering en relaties	37
7. Vooruitblik	43

2. HOW UK UNIVERSITIES APPROACH INTERNATIONALISATION

- Activity follows income
- Some unity
- Lots of innovation

1. KUO NEXT: een korte terugblik

In oktober 2016 presenteerden de hogescholen de nieuwe strategische agenda KUO NEXT 2016–2020. Na de succesvolle uitvoering van het Sectorplan Focus op Toptalent in de jaren daarvoor wilden de hogescholen met kunstopleidingen gezamenlijk verder en hun samenwerking intensiveren. Samen wilden ze werken aan de kwaliteit van het onderwijs, daarbij inspeland op vragen uit de samenleving en innovatiebehoeften in het werkveld. Verbinding met de omgeving vormde een belangrijke leidraad. In KUO NEXT werden vier thema's centraal gesteld: talentontwikkeling, flexibilisering, onderzoek, en internationalisering en relaties. Jaarlijks werd verslag gedaan aan het Ministerie van OCW over de voortgang in de agenda. In deze vierde, afsluitende rapportage wordt u uitgebreid geïnformeerd over de opbrengsten van KUO NEXT voor het hoger kunstonderwijs en over de verschillende thema's.

Binnen alle vier de thema's laat het hbo-kunstonderwijs stevige ontwikkelingen zien, maar misschien wel de belangrijkste opbrengst van KUO NEXT is dat de relaties tussen hogescholen met kunstonderwijs onderling én met externe partijen, zoals werk- en beroepenveld, culturele en maatschappelijke organisaties, overheden en bedrijfsleven verder zijn verdiept. Kennisuitwisseling, kennisdeling en samenwerking waren de afgelopen jaren belangrijke sleutelwoorden. De regelmatig terugkerende werkconferenties, waar interne en externe stakeholders elkaar ontmoetten, zijn een belangrijke katalysator gebleken voor samenwerking. Uitgebreide [\(video\)verslagen van de conferenties](#) zijn te vinden op de website van de Vereniging Hogescholen.

Maar ook buiten de werkconferenties om is samengewerkt in allerlei verbanden: in de disciplinenetwerken (landelijke opleidingsoverleggen), in het sectoraal adviescollege (sac), in de bestuurlijke overleggen en in de KUO NEXT thema-teams. Deze KUO NEXT teams, met bestuurders, sac-leden en (beleids-)medewerkers vanuit verschillende kunstdisciplines, werkten aan een gedeelde thema-expertise. Ze functioneerden als aanjager en initieerden trajecten. Vanuit al deze groepen is voortdurend de verbinding gelegd met externe partijen. Met deze interne en externe relaties kon het kuo op alle thema's uit de KUO NEXT Agenda

volgende stappen zetten en zich verder ontwikkelen. Enkele belangrijke ontwikkelingen, die samen met vele andere, in deze rapportage aan de orde komen:

- Afgelopen jaren heeft het hbo-kunstonderwijs gewerkt aan een brede voedingsbodem voor talent, maar ook aan het zo vroeg mogelijk aantrekken en ontwikkelen van divers toptalent. Er is een talentbeurzentrage opgezet, met name gericht op jongeren die voorheen nog niet goed bereikt werden. Tussen en binnen instellingen is veel gesproken, maar zijn ook stappen gezet, om het kunstonderwijs toegankelijker en inclusiever te maken.
- Binnen de opleidingen van het kuo zijn meer mogelijkheden gecreëerd voor individueel maatwerk en flexibelere leerwegen. De door en voor het kuo ontwikkelde FlexScan laat dit ook zien. Dat neemt niet weg dat er nog veel gezamenlijke ontwikkelambities van opleidingen liggen, die vragen om een gezamenlijke aanpak in de toekomst. Onderwijs werd al steeds meer ondersteund door technologie; de uitbraak van covid-19 heeft deze ontwikkelingen en *blended learning* in een stroomversnelling gebracht.
- Op het gebied van onderzoek hebben de lectoraten en lectorenplatforms zich verder ontwikkeld. Er zijn inmiddels twee landelijke lectorenplatforms actief in deze sector. Op landelijk en regionaal niveau werken Centres of Expertise aan de verbinding tussen onderwijs, onderzoek en publiek/private partners. In de meeste regio's is de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten geïntensiveerd, vaak rondom onderzoek. Op het gebied van de derde cyclus voor de kunsten en het hbo zijn belangrijke stappen gezet, waarbij het kuo aanjager was. Er ligt inmiddels een voorstel van vrijwel alle kunstopleidingen, samen met een aantal creatieve opleidingen, om een pilot voor de derde cyclus op te zetten. Daarbij is ook de verbinding gelegd met de creatieve industrie. Deze verbinding komt ook tot uiting in de betrokkenheid in van het kuo bij de zesde Kennis- en Innovatieagenda (Maatschappelijk Verdienvermogen).
- Het gesprek over internationalisering tussen de kuo-instellingen én binnen opleidingen is verdiept. Internationalisering raakt alle aspecten van een instelling. Met een bestuurders-vragenlijst wordt het gesprek over internationalisering gestimuleerd en kunnen weloverwogen beslissingen worden genomen. Deze lijst is ontwikkeld voor alle hogescholen met kunstopleidingen, maar is ook zeker bruikbaar daarbuiten, in het hele

hoger onderwijs. De samenwerking met het ambassadenetwerk en met de culturele attachés is versterkt. De uitwisseling van ervaringen maakte ook duidelijk welke informatie over het kuo beter ontsloten kan worden en hoe samenwerking kan worden versterkt. Samen met het werkveld is gewerkt aan een stakeholdersmap en verschillende ‘storylines’. De stakeholdersmap laat in een oogopslag zien hoe groot de verwevenheid van het kuo is met het werkveld en maatschappelijke organisaties. De storylines leggen op een toegankelijke manier uit waar het Nederlandse kunstonderwijs voor staat. Belangrijke uitkomst van het gezamenlijk ontwikkelen van deze ‘producten’ is dat de relaties met het werkveld verder zijn versterkt.

Op het moment dat de opbrengsten voor deze rapportage werden verzameld en gebundeld, brak de corona-crisis uit. De opbrengsten van KUO NEXT in deze rapportage zijn voor een groot deel nog beschreven vanuit een pré-corona-blik. Afgelopen maanden is duidelijk geworden dat het hoger kunstonderwijs mede door de ontwikkelingen die met KUO NEXT in gang zijn gezet, snel heeft kunnen reageren en over een grote veerkracht en aanpassingsvermogen beschikt. Tegelijk is duidelijk dat er nog steeds flinke uitdagingen liggen en dat de sector met de onderwerpen uit de KUO NEXT Agenda niet klaar is. De ontwikkeling van de – al geplande – nieuwe vervolgagenda is daarom doorgegaan. Daarin pakt het kuo gezamenlijk die (nieuwe) uitdagingen verder op. Aan het einde van deze rapportage wordt daar alvast kort op ingegaan.

2. Ontwikkelingen in het hoger kunstonderwijs en volumebeperking

Hogescholen met kunstopleidingen hebben afgelopen jaren stevig geïnvesteerd in hun opleidingen. Met KUO NEXT zijn de afspraken verlengd over het niet laten groeien van het aantal kunstafgestudeerden dat de arbeidsmarkt betreedt. Hogescholen zijn daarom zeer terughoudend bij het ontwikkelen van nieuwe bacheloropleidingen. Afgelopen vier jaar zijn er twee nieuwe bacheloropleidingen gestart; in beide gevallen gaat het om verkorte docentopleidingen in deeltijd. Hogescholen hebben met KUO NEXT in het bijzonder ingezet op versterking van de masteropleidingen. Met de investeringen in nieuwe en hernieuwde masterprogramma's krijgen talenten de kans zich op een hoger niveau te ontwikkelen en een betekenisvolle bijdrage aan de samenleving te leveren.

Doorontwikkeling opleidingsaanbod van master en associate degree opleidingen

Onder KUO NEXT heeft een conversie plaatsgevonden van de masteropleidingen binnen de discipline Beeldende Kunst en Vormgeving. Er is nu één generieke masteropleiding (Master of Arts in Fine Art and Design), waaronder instellingen verschillende uitstroomprofielen kunnen ontwikkelen. Dit heeft erin geresulteerd dat alle instellingen hun masteronderwijs binnen de discipline opnieuw hebben ingericht en er nieuwe profielen zijn ontwikkeld. De ontwikkeling van profielen gebeurt in onderling overleg en er is sprake van collegiale consultatie, voordat er een nieuw profiel tot stand komt. Daarbij wordt kritisch gekeken of het uitstroomprofiel past binnen het profiel van de instelling en hoe het aansluit bij het bestaande opleidingsaanbod. Enkele voorbeelden van nieuwe profielen zijn Interrelational Art Practices (Hanzehogeschool Groningen), GEO-DESIGN (Design Academy Eindhoven), Intercultural Media and Innovation (Maastricht Academy of Fine Arts and Design, Zuyd Hogeschool), Non Linear Narrative en Photography and Society (Hogeschool der Kunsten Den Haag) en Scenography (Hogeschool voor de kunsten Utrecht).

Ook binnen de masteropleiding Muziek zijn verschillende nieuwe profielen ontwikkeld. Zo ontwikkelde het Prins

Claus Conservatorium (Hanzehogeschool Groningen) in samenwerking met het Koninklijk Conservatorium (Hogeschool der Kunsten Den Haag) het profiel New Audiences and Innovative Practice. Het Koninklijk Conservatorium (Hogeschool der Kunsten Den Haag) startte samen met zeven Europese conservatoria de ECMaster, een European Joint Master Programme. In Den Haag ontwikkelde men ook het profiel Ensemblezang in samenwerking met het Nederlands Kamerkoor. Bij het Conservatorium van Amsterdam (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) kunnen studenten, die hun muziekpedagogische expertise en eigen artistieke signatuur willen verstevigen en uitdiepen, kiezen voor het nieuwe profiel Musical Leadership.

Verder biedt de Academie voor Theater en Dans (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) de nieuwe master DAS Creative Producing aan. Codarts Rotterdam en Fontys ontwikkelden gezamenlijk de nieuwe master Choreografie. Bij het ArtEZ Conservatorium kunnen studenten de nieuwe masteropleiding Master of Music Therapy volgen. Ten slotte werd de al bestaande master Animate van AKV|St. Joost (Avans) een bekostigde opleiding.

Bij de masterontwikkeling gaat het niet nadrukkelijk om het opleiden tot nieuwe afgestudeerden op de arbeidsmarkt, maar het betekent dat mensen die al een arbeidsmarktkwalificatie hebben zich nog beter bekwamen en zich verder ontwikkelen door verdieping/specialisering of verbreding van hun vakgebied. Dat past in de ambities van de kunsthogescholen voor een leven lang leren en het leggen van een stevige onderzoeksbasis voor een derde cyclus in de kunsten.

Hogescholen met kunstopleidingen ontwikkelden ook nieuwe associate degree programma's, zij het in beperkte mate. Het gaat om unieke, specialistische opleidingen waaraan een duidelijke behoefte is op de arbeidsmarkt. In de afgelopen vier jaar zijn er vier nieuwe ad-opleidingen gestart (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten: Ad Technische Productie, Ad Electronic Music en Ad Classical Ballet; Hogeschool voor de Kunsten Utrecht: Ad Design).

Binnen het Rotterdam Arts & Sciences Lab (RASL) werken Codarts Rotterdam, Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) en Erasmus Universiteit (University College en Arts and Culture Studies) samen aan vraagstukken op het snijvlak van kunstpraktijk en wetenschap. In dat verband is ook een *double degree* ontwikkeld; een vijfjarig programma met een geïntegreerd hbo-wo curriculum (vernieuwend binnen het binaire onderwijssysteem), waarbinnen een student zowel een bachelor aan één van de twee Rotterdamse kunsthogescholen als een bachelor aan de Erasmus Universiteit behaalt.

De Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (Hogeschool der Kunsten Den Haag) ontwikkelde samen met de Universiteit Leiden een *double degree* programma voor beeldende kunstststudenten. In vier jaar kan zowel het diploma aan de KABK als de bachelor Arts, Media and Society aan de UL worden behaald.

Afgelopen jaren zijn er ook opleidingen gestopt. Het gaat om één ad-opleiding, één (deeltijd) bachelor-opleiding en twee masteropleidingen.

Kwaliteitsverbeteringen in het opleidingsportfolio

Behalve de bovengenoemde ontwikkelingen in het opleidingsaanbod hebben de kunstopleidingen geïnvesteerd in allerlei kwaliteitsverbeteringen in het onderwijs. Een aanzienlijk deel daarvan hangt samen met de thema's van KUO NEXT. Hieronder volgt een kleine greep uit de ontwikkelingen.

- In 2017 zijn de beroepsprofielen en de opleidingsprofielen van de disciplines Theater en Dans in samenspraak met het werkveld herzien. Dat heeft erin geresulteerd dat ArtEZ de profielen en curricula van de opleidingen heeft aangepast. In Enschede (ArtEZ- Art&Design) zijn technologie en digitale didactiek speerpunt van de opleiding geworden en ingebed in het curriculum. Daarnaast kan de student daar een eigen onderwijsprogramma samenstellen van een half jaar, ingegeven vanuit eigen urgentie en niet binnen een opgelegd kader. Het ArtEZ Conservatorium ontwikkelde een online-studie, die plaats-onafhankelijk gevolgd kan worden. Verschillende opleidingen hebben integrale toetsing ingevoerd om studielast en toetsdruk te verminderen.
- De Hogeschool der Kunsten Den Haag heeft in curricula van de bachelor- en masteropleidingen verbeteringen aangebracht met betrekking tot ondernemendheid, onderzoek, toetsing en feedback en de integratie van theorie en praktijk. Verder is ingezet op brede scholing van docenten onder meer in samenwerking met het Centrum voor Leven Lang Leren & Onderwijsinnovatie (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht).
- AKV | St. Joost (Avans) heeft nieuwe profielen en curricula ontwikkeld voor alle bestaande bacheloropleidingen. Iedere opleiding heeft nu een eigen onderzoeksdomein van waaruit intensief wordt samengewerkt met de buitenwereld. Er wordt actief verbinding gelegd met vraagstukken uit de

samenleving en samengewerkt met maatschappelijke en commerciële partijen om bijvoorbeeld ondernemersvaardigheden te ontwikkelen. Bij de inhoudelijke ontwikkeling van de curricula zijn thema's als onderzoek, ondernemerschap, technologie, duurzaamheid, internationalisering en interdisciplinariteit leidend.

- Bij de Nederlandse Filmacademie (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) is het curriculum vernieuwd, waarbij de inhoud van het curriculum, didactiek en de digitale leeromgeving in onderlinge samenhang zijn ontwikkeld. Binnen de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten breed is in alle curricula meer aandacht voor diversiteit, inclusiviteit en internationalisering. Het aanbod op het gebied van ondernemerschapsonderwijs voor alle studenten is verder uitgebreid. Het Conservatorium is met CvA-online gestart: een digitale leeromgeving, waarin muziekstudenten, aankomende muziekstudenten en cursisten plaats- en tijdsafhankelijk muzieklessen kunnen volgen.
- Bij de Willem de Kooning Academy (Hogeschool Rotterdam) zijn alle opleidingen inmiddels internationaal geaccrediteerd.
- Zuyd Hogeschool heeft de onderzoeksvaardigheden van studenten aangescherpt door theorie en praktijk meer met elkaar te verbinden. Zuyd heeft meer de samenwerking met het externe werkveld opgezocht. Diverse kunstpraktijken zijn met elkaar verbonden, zodat studenten zich hybride kunnen ontwikkelen en nieuwe vaardigheden kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld door deel te nemen aan externe opdrachten. Verder is het aanbod van minoren en keuzemodules ruimer geworden.
- Design Academy Eindhoven biedt ook meer minoren en meer keuzemogelijkheden. Daarnaast is de rol van onderzoek in het onderwijs geïntensiveerd.
- De Hanzehogeschool Groningen heeft afgelopen jaren de verbinding tussen de bachelor- en masteropleidingen en de lectoraten versterkt. Ook de toetsing is verbeterd. Er is ingezet op Learning Communities met meer ruimte voor docenten en studenten en meer aandacht voor ondernemerschap en interdisciplinair en projectmatig werken.
- De Hogeschool voor de Kunsten Utrecht heeft onder andere gewerkt aan een verbeterde doorstroom vanuit het mbo door ontwikkeling van de ad Design.

Met deze ad-opleiding wordt aangesloten op de actuele beroepsontwikkelingen en behoefte in het werkveld. De Hogeschool voor de Kunsten Utrecht heeft de sectoroverstijgende Master (deeltijd) Cross-over Creativity ontwikkeld, die zich richt op nieuwe doelgroepen, in het bijzonder professionals die zich verder willen ontwikkelen. Dit past goed in de beweging richting Leven Lang Ontwikkelen. Vooruitlopend op de ontwikkelingen rondom de derde cyclus heeft de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht een pre-PhD programma opgezet. De ambitie is om promovendi op te nemen in de onderzoeksomgeving van de hogeschool en ze een belangrijke schakel te laten vormen tussen onderwijs en onderzoek.

- Bij Codarts Rotterdam is het curriculum voor de bachelor Muziek volledig vernieuwd met betrokkenheid van studenten en alumni om te zorgen voor een blijvende aansluiting op het veranderende werkveld. “Incubator” is een nieuw initiatief tijdens de Codarts-brede projectweek. In korte tijd zetten studenten van verschillende opleidingen een voorstelling neer, waarbij disciplinaire cross-overs ontstaan en verbindingen worden gelegd door de hele stad.

Relatie tot het werkveld

Het hoger kunstonderwijs staat in nauwe verbinding met het werkveld en draagt bij aan een vitale infrastructuur voor afgestudeerden in samenwerking met lokale en regionale overheden en met diverse partners zoals broedplaatsen, presentatie-instellingen of theaters. De opleidingsprofielen worden bepaald in samenspraak met het beroepenveld. Competenties, leerlijnen en leerdoelen zijn daarop afgestemd.

Zoals hierboven al genoemd, zijn de afgelopen periode de beroepsprofielen en de opleidingsprofielen van de disciplines Theater en Dans in samenspraak met het werkveld herzien. Ook de kunstvakdocentenopleidingen hebben een intensief traject doorlopen om nieuwe opleidingsprofielen vast te stellen, samen met het LKCA. Naast een herijkt opleidingsprofiel heeft ook dit proces waarde gehad om de sector en het werkveld dichter bij elkaar te brengen.

Docenten aan de hbo-kunstopleidingen zijn merendeels zelf werkzaam in het kunstenveld (of daarbuiten). Vanuit hun ervaring en expertise begeleiden zij studenten in het ontwikkelen van een eigen signatuur. Dit zorgt voor een continue uitwisseling en stimuleert innovatie. Instellingen stimuleren hiermee de interactie tussen studenten, docenten en andere medewerkers binnen de

hogeschool en de stakeholders in de directe omgeving: werkveld, overheden, maatschappelijke actoren en bedrijven. Speciale aandacht heeft dit element tijdens de KUO Next werkconferenties, waar stakeholders en KUO-bestuurders, docenten, medewerkers en studenten gezamenlijk over de toekomst van het kunstonderwijs spreken.

Het kunstonderwijs heeft deelgenomen aan commissies en overleggen rond diverse onderzoeken naar de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van kunstenaars (CBS monitor, Commissie Arbeidsmarktagenda Cultuur van Kunsten '92, Monitor Cultuur door SCP, Overleg Boekmanstichting). Het kuo is ook intensief betrokken bij de Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector 2017-2023. Het sectoraal adviescollege kuo was aanjager voor het thema Permanente Professionele Educatie. Er is een projectplan ontwikkeld en in 2020 wordt er een structureel instrument gelanceerd. In 2019 werd de nieuwe Fair Practice Code gepresenteerd door een brede vertegenwoordiging van culturele en creatieve professionals. Ook het kuo droeg hieraan bij. Binnen het Platform Arbeidsmarkt Culturele en Creatieve Toekomst (Platform ACCT) is het kuo één van de dragende partijen.

Een voorbeeld van de hechte samenwerking tussen instelling, student en werkveld zijn de studio's van AKV|St. Joost, waar kleine groepen studenten een doorlopende stage volgen onder begeleiding een docent met meerdere opdrachtgevers en betaalde opdrachten. Studenten leren opdrachten te verwerven, communiceren met klanten, leren offertes op te stellen en facturen te sturen. Opdrachtgevers zijn bijvoorbeeld de Provincie Noord-Brabant, Amphia Ziekenhuis en Cultuurnacht Breda. Een ander voorbeeld zijn de masterprogramma's die de Gerrit Rietveld Academie sinds 2017 organiseert in samenwerking met partnerinstututen en bedrijven. De gehoste programma's verbinden bestaande agenda's en hun stakeholders tijdens een studiekeerperiode van twee jaar.

Kleine sector met een stabiele omvang

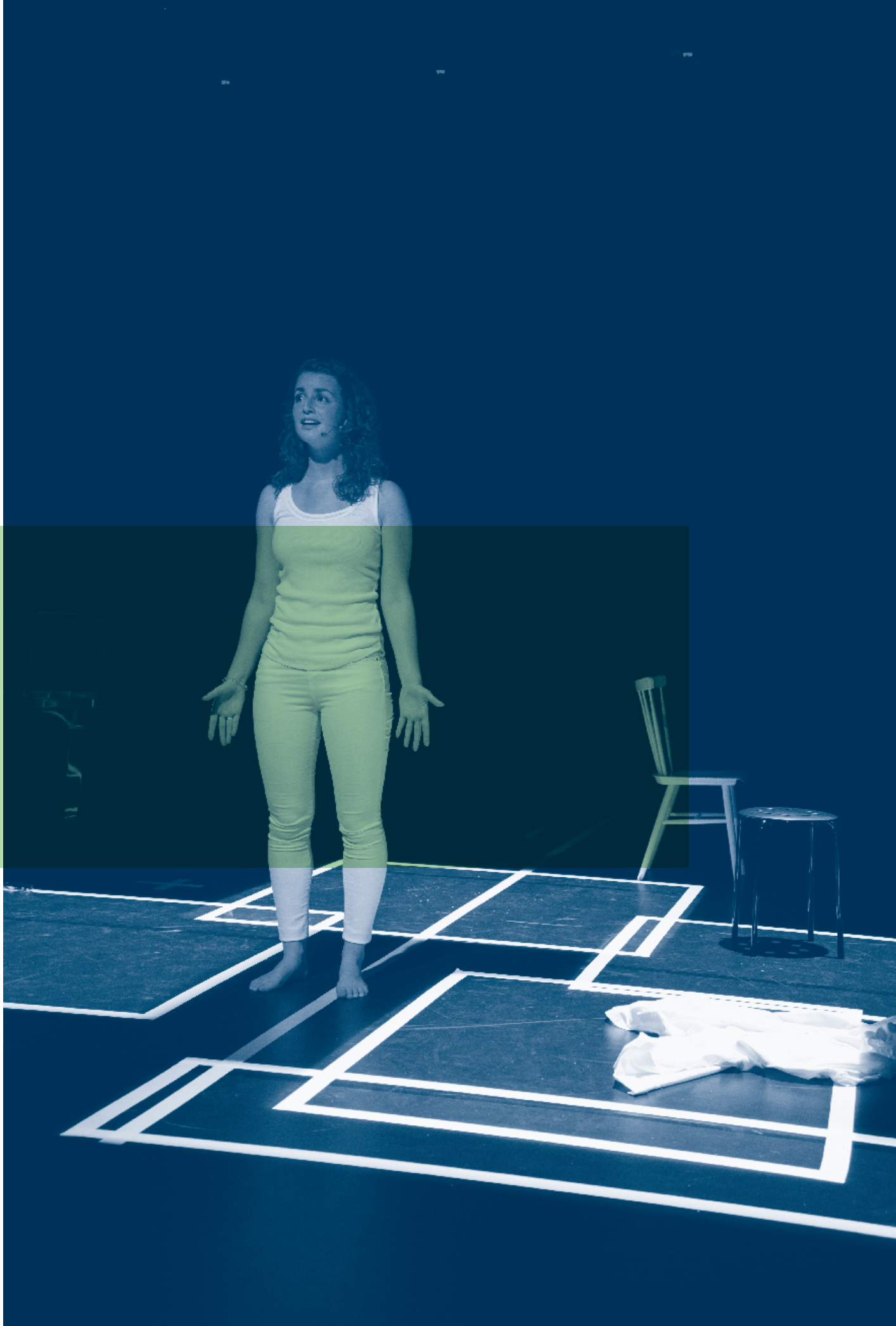
Het kunstonderwijs is een sector van bescheiden omvang in het hbo. Aan de opleidingen van het kunstonderwijs studeert ruim 4% van de studenten van het totale hbo. De belangstelling om een kunstopleiding te volgen is nog steeds hoog. In het kuo vindt strenge selectie aan de poort plaats, om de kwaliteit van de opleidingen hoog te houden en om te zorgen voor een goede (kwantitatieve) aansluiting op de arbeidsmarkt.

Met het sectorplan Focus op Toptalent hebben de kunstopleidingen jaren geleden al afgesproken om het aantal studenten in bepaalde bacheloropleidingen terug te brengen. Het gaat om bacheloropleidingen

in de disciplines Muziek, Autonome Beeldende Kunst, Vormgeving, Dans en Theater. Onder KUO NEXT zijn deze afspraken verlengd. De hogescholen blijven sturen op de aantallen ingeschreven studenten voor deze opleidingen. De afspraak is dat ze niet groeien boven de streefwaarden voor 2015, waarbij een marge van maximaal vijf procent wordt aangehouden. De hogescholen monitoren met elkaar jaarlijks de inschrijvingen in de betreffende opleidingen. In 2019 liggen de aantallen voor de opleidingen met volumebeperking onder de streefwaarden van 2015. Ten opzicht van 2010 is er een reductie van circa 1500 studenten. De sector als geheel voldoet daarmee aan de afspraken voor volumebeperking. Enkele individuele opleidingen komen boven de marge van vijf procent uit. Dat heeft verschillende oorzaken, zoals onverwacht lagere no-show, meer langstuderenden en meer aanmeldingen door toegenomen arbeidsmarktvraag. Bestuurders blijven onderling het gesprek voeren over de streefwaarden en houden elkaar aan afspraken over bijsturen in geval van overschrijding.

Naast sturing op de aantallen voor bepaalde bacheloropleidingen, voeren de bestuurders ook het gesprek over het opleidingsaanbod en het totaal aantal inschrijvingen in het kunstonderwijs. Het aantal inschrijvingen bij de associate degree-, bachelor- en masteropleidingen ligt nog steeds lager dan het aantal ingeschrevenen in 2010. Het aantal inschrijvingen voor alle bacheloropleidingen is ruim 1600 minder dan in 2010. Bij de masteropleidingen vindt een gestage groei van het aantal studenten plaats, in lijn met de afspraken die daarover zijn gemaakt.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ad	26	40	49	72	96	130	145	137	183	220
Ba	19.073	18.656	18.038	17.767	17.288	16.884	16.837	16.988	17.221	17.407
Ma	2.271	2.216	2.163	2.313	2.564	2.659	2.870	3.052	3.273	3.327
Eindtotaal	21.370	20.912	20.250	20.152	19.948	19.673	19.852	20.177	20.677	20.954

3. Thema

Talentontwikkeling

In de KUO Next Agenda is de ambitie geformuleerd dat het kunstonderwijs in 2020 maximaal toegankelijk is voor een hoogwaardige en diverse instroom van studenten. Die ambitie is door de kunsthogescholen opgepakt met lokale en regionale partners en voor de sector gezamenlijk door Team Talent.

Voortrajecten

Om talent te laten ontkiemen, te herkennen en verder te ontwikkelen is het nodig om al op jonge leeftijd een brede basis te leggen voor kunstonderwijs, zodat uiteindelijk hoogwaardige talenten instromen bij de kuo-instellingen. Afgelopen jaren heeft het hbo-kunstonderwijs op verschillende manieren bijgedragen aan een brede voedingsbodemp voor talent.

In het kader van *Meer Muziek in de Klas* en de Regeling Professionalisering muziekonderwijs op pabo's hebben de conservatoria en het disciplinenetwerk Muziek een belangrijke (begeleidende) rol. Via de muziektrajecten op de pabo's wordt geïnvesteerd in het muziekonderwijs op lagere scholen. Inmiddels werken alle pabo's samen met conservatoria in tientallen projecten. Een uitgebreid overzicht van de opbrengsten is te vinden op de website van het [Fonds Cultuurparticipatie \(FCP\)](#). Ook in de komende jaren werken de conservatoria en de pabo's samen verder aan talentontwikkeling.

De DAMU-regeling voor Dans en Muziek biedt inmiddels twaalf middelbare scholen de mogelijkheid om het curriculum van jonge talenten aan te passen, waardoor ze een hbo-voortraject kunnen volgen. Het Koninklijk Conservatorium (Hogeschool der Kunsten Den Haag), Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, ArtEZ, Codarts Rotterdam en Fontys Hogeschool voor de Kunsten zijn vaste aanbieders van deze voortrajecten. Afgelopen periode werd de beleidsregel in opdracht van het ministerie van OCW door Oberon geëvalueerd. Vanzelfsprekend was het kuo, en in het bijzonder de disciplinenetwerken Dans en Muziek, hier nauw bij betrokken. Vervolgens werd voor de DAMU-regeling een kwaliteitskader ontwikkeld en geoperationaliseerd. De Stichting DAMU ontwikkelde samen met de netwerken Dans en Muziek kwaliteitsindicatoren voor de vooropleidingen/DAMU-scholen. Verder wordt er onderzocht of Circus ook deel kan gaan uitmaken van de DAMU-regeling.

Voor de disciplines beeldende kunst en vormgeving is gewerkt aan een gezamenlijk talentontwikkelingstraject voor het primair onderwijs. Er zijn gesprekken gevoerd met partners van zowel binnen als buiten het kunstonderwijs over de vorm en inhoud. Begin 2020 is door het kuo een projectleider aangesteld die een plan van aanpak en een convenant tussen beeldende kunstopleidingen en partners daarbuiten verder uitwerkt.

Team Talent heeft zich verder ingezet om het belang van talentontwikkeling voor de kunsten te vertegenwoordigen bij verschillende beleidstrajecten. Dit gebeurde bijvoorbeeld eerst via actieve deelname aan Ons Onderwijs 2032 en daarna aan curriculum.nu. Hierin trok het team op met het landelijk overleg van kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) en het sac-kuo. Daarbij is telkens aandacht gevraagd voor het tweeledige belang van het kunstvakonderwijs: in de specifieke kunstvakken in het voortgezet onderwijs én vanuit het belang van creativiteit voor het vo-curriculum als geheel.

Talentbeurzen

Op tijd scouten en tot ontwikkeling brengen van toptalent is essentieel voor kuo-instellingen. Samen met regionale partners spannen instellingen zich in om talenten aan te trekken. Daarnaast was er ook behoefte aan een instellingoverstijgend (kuo-breed) talententraject. Samen met het FCP stelde het kuo beurzen beschikbaar voor ambitieuze talenten in de leeftijd van 15 tot 25 jaar, die actief zijn in een of meerdere kunstdisciplines en die zich willen oriënteren op een studie in het kunstvakonderwijs. Speciale aandacht ging uit naar jongeren die tot nu toe minder goed bereikt worden. In 2019 zijn de eerste 13 talenten begonnen met hun op-maat-onderwijstraject. Uit de eerste evaluatie blijkt dat de talenten en de betrokken kuo-instellingen het traject als positief hebben ervaren. Het merendeel van de talenten koos een vervolgopleiding in het kuo; een enkel talent nam na het traject het weloverwogen besluit een andere studie te kiezen. Naar aanleiding van de ervaring die binnen de trajecten is opgedaan, worden in de loop van 2020 aanbevelingen gedaan aan de kunsthogescholen. Het traject krijgt in 2020 een vervolg. De wens is om dit traject langer te laten door lopen. Naar aanleiding van de ervaring met de talentbeurzen heeft het FCP een nieuwe regeling Brug voor Talent opengesteld voor culturele instellingen om in talentontwikkelingstrajecten intensief samen te werken met het kunstvakonderwijs.

Door Team Talent zijn samen met het Yvonne van Gennip Talentfonds de mogelijkheden onderzocht om het fonds ook open te stellen voor talenten in kunst en cultuur.

Ciro Goudsmit – deelnemer talententraject

Leeftijd: 23

Ervaring: Beoefent verschillende lessen bij Hiphophuis en speelt in de voorstelling 'What we leave behind' van Davy Pieters. Daarnaast sinds 2018 ook actief bij DOX, een collectief in Utrecht dat zich richt op interdisciplinaire stedelijke kunst.

Keuze: Amsterdamse Toneelschool en Kleinkunstacademie of School for New Dance Development

Motivatie: Ciro wil zich graag meer focussen op zijn mime en spelvorming en daaruit een

eigen vorm creëren. Hij hoopt meer kleur, spel/beweging en emotie met elkaar te kunnen verbinden. Heeft acteurskwaliteiten en kan dit traject goed gebruiken om te focussen en te professionaliseren. Volgde een talenttraject bij: School for New Dance Development.

In 2020 werd Ciro toegelaten tot de bacheloropleiding van de School for New Dance Development aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, waar hij zich wil ontwikkelen tot performer en choreograaf.

Dit fonds doet aan werving, via onder andere crowd funding, en verstrekt beurzen en tegemoetkomingen aan minder draagkrachtige talenten. Er zijn gesprekken gevoerd met fondsen, experts en belangenverenigingen (zoals FCP, Van den Ende Foundation, Prins Bernhard Cultuurfonds, Jeugdfonds, Kunsten'92). In de zomer van 2020 volgt een advies.

Naast gezamenlijke initiatieven richten kuo-instellingen zich ook zelf op het scouten van talent in samenwerking met lokale en regionale partners. Zo scout bijvoorbeeld de Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) talenten via een netwerk van oud-studenten van de lerarenopleiding docent beeldende kunst en vormgeving. De Academie voor Theater en Dans (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) heeft een intensieve samenwerking met productiehuisen voor jong divers talent (DOX en De Gasten) en scout talent bij de Meervaart

(Amsterdam-West) en het Bijlmerpark Theater. Bij ArtEZ is voor dans een speciaal voortraject gericht op jongens ontwikkeld samen met Boys Action en worden er talentdagen georganiseerd (Show up!). Op deze manier wordt jong danstalent bereikt, gestimuleerd, begeleid en gecoacht in hun artistiek ontwikkeling.

Verbinding met het mbo

Voor talentontwikkeling is ook een goede aansluiting van mbo en hbo nodig. Alle kuo-hogescholen hebben regionale ambitieplannen, waarin ze hun ambities voor regionale samenwerking vastleggen. Tevens bieden verschillende instellingen associate degrees aan, waarmee een brug wordt geslagen tussen het mbo en het hbo. De Academie voor Beeldende Kunsten (Zuyd Hogeschool) ontwikkelde topmodules voor vmbo- en mbo-opleidingen in Venlo en Maastricht. Ook werden er programma's ontwikkeld in samenwerking met mbo- en havo-opleidingen in Maastricht om aspirant studenten kennis te laten maken met het beroepenveld van de beeldende kunsten. ArtEZ verzorgt samen met ROC Rijn IJssel de volwaardige mbo-opleiding (niveau 4) Danser Creative Contemporary, die geldt als voortraject voor de bachelor Dans. Coolhaven Collab (Codarts Rotterdam) biedt ruimte en perspectief aan mbo-talent op het gebied van de podiumkunsten. Het programma bestaat uit producties, masterclasses, een festival en onderzoek naar de aansluiting tussen de routes voor jong talent. Codarts trekt voor dit initiatief samen op met MAAS, Grounds, Jeugdtheater Hofplein, Albeda, vo-scholenkoepel LMC, Music Matters en jonge vernieuwende instellingen, zoals Poundcake en House Of Knowledge. De Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten heeft onder de naam Studio Breitner twee specifieke vooropleidingstrajecten voor beeldende kunst en vormgeving ontwikkeld om de instroom vanuit het mbo en havo te verbeteren.

Toegankelijkheid en inclusiviteit

Afgelopen vier jaar is (bevordering van) toegankelijkheid en inclusiviteit van het kunstonderwijs voortdurend onderwerp van gesprek geweest: binnen Team Talent, in de discipline-netwerken en tijdens de werkconferenties. Met (externe) stakeholders en experts vanuit de verschillende kuo-instellingen is gesproken over en gewerkt aan inclusiviteit. Zo werd tijdens een werksessie, geleid door Simone Zeefuik, onderzocht wat instellingen op dit moment kunnen doen om inclusiviteit te verhogen.

Ook door de kuo-instellingen zelf zijn projecten opgezet om inclusiviteit te bevorderen. De Nederlandse

Filmacademie (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) liet in 2018 een onderzoek uitvoeren. Centraal stond de vraag wat de stand van zaken is rond diversiteit op de Filmacademie en in het aansluitende werkveld, en welke strategieën kunnen bijdragen aan het diversifiëren van de studentenpopulatie van de Filmacademie. Het onderzoek leidde tot verschillende projecten, zoals FilmLab in samenwerking met Meervaart Studio, waarin een diverse groep jongeren uit verschillende Amsterdamse wijken kennismaakt met de Filmacademie. Bij ArtEZ staat in de School of Missing Men centraal dat driekwart van de studenten beeldende kunst vrouw is, terwijl de kunstwereld nog steeds grotendeels door mannen wordt gedomineerd. Studenten onderzoeken en leren van hun huidige situatie en de systemische problemen om uiteindelijke kansen beter te kunnen grijpen. Met 'WDKA makes a Difference' wordt onderzoek gedaan naar de verscheidenheid van dekoloniale benaderingen binnen de Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam). Via o.a. lezingen, discussies, tentoonstellingen en filmvoorstellingen wordt de wijze waarop kunst en design wordt onderwezen, ervaren en geproduceerd bevraagd. Aan de Rietveld Academie startte het intercurriculaire initiatief Unsettling met als vraag of en hoe de academie radicaal inclusief kan worden. Hierbij wordt o.a. gewerkt aan terminologie, curriculum en het wervingsbeleid van nieuwe studenten en staf.

“Er zijn mensen in mijn jaar met een talentenbeurs. Dat is heel tof, zo zet je echt een boegbeeld neer.”

“In mijn ogen moet er veel meer aandacht zijn voor de mogelijkheid om een kunstopleiding te volgen. Kunstopleidingen hebben nog een beetje last van een imago-probleem: vaak zien mensen het als een opleiding voor ‘een speciaal geval’. En dat terwijl er zoveel kansen zijn voor verschillende richtingen!

Mijn jaar bij de muziekdocentenopleiding is best divers. Er zitten mensen in uit verschillende landen en van verschillende achtergronden. Wat ze met elkaar gemeen hebben, is dat ze geen van allen meelopen met de menigte, maar hun eigen richting kiezen. Ze staan kritisch in hun vak en

hebben er passie voor. Er zijn mensen in mijn jaar met een talentenbeurs. Dat is heel tof, zo zet je echt een boegbeeld neer. Het werkt stimulerend voor toekomstige studenten. Om de kunstopleidingen nog toegankelijker te maken voor talent van alle achtergronden, zou het mooi zijn om meer contact te hebben met het PO & VO. Graag zou ik me inzetten om meer te focussen op het aantrekken van talent uit alle windrichtingen: van het Gooi tot de Schilderswijk.”

Twan Kieboom is student aan de muziekdocentenopleiding van Codarts Rotterdam. (interview februari 2019)

4. Thema Flexibilisering

Team Flexibilisering gaf uitvoering aan de ambitie van het kunst- onderwijs om in 2020 optimaal flexibel te zijn. Hiermee wil het KUO inspelen op de veranderende eisen van de arbeidsmarkt en de groeiende diversiteit van de studenten. Voor verschillende instellingen is flexibilisering een speerpunt in het meerjarige beleidsplan.

Flexibele leerwegen

Om in te spelen op de snel veranderende beroepspraktijk bieden hogescholen flexibele leerwegen aan. Hierbij werken ze samen met relevante regionale, landelijke en internationale partijen.

Verschillende kuo-instellingen hebben inmiddels een major-minor structuur of overwegen deze in te voeren. Zo hebben alle bacheloropleidingen bij AKV|St. Joost (Avans) een major-minor structuur, waarbij de minor zowel binnen als buiten de academie (nationaal of internationaal) kan worden gevolgd. Ook het masterprogramma kent een modulair keuzeaanbod. De curricula bij ArtEZ zijn inmiddels modulair opgebouwd of worden op die manier aangepast, waardoor studenten meer keuzemogelijkheden hebben en de leertrajecten individueler zijn geworden. Bij een aantal opleidingen kunnen studenten zelf de volgorde bepalen van de verschillende onderdelen van het curriculum. Door modularisering kunnen de opleidingen ook opengesteld worden voor na- en bijscholingstrajecten van mensen in het werkveld. In Zwolle wordt deze na- en bijscholing onder de aandacht gebracht door een speciaal loket voor Leven Lang Leren van de Zwolse onderwijsinstellingen. Bij de bachelortrajecten van de Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) bestaat ongeveer de helft van het traject uit keuzeprogramma's voor studenten. Met de lerarenopleiding wordt gewerkt aan een volledig geïntegreerd flexibel onderwijsprogramma van voltijd- en deeltijdtrajecten. Ook de werkruimtes van de Willem de Kooning Academie zijn aangepast aan de flexibilisering. Bij Fontys Hogeschool voor de Kunsten kunnen studenten in jaar twee en/of drie een half jaar een eigen (individueel) programma vormgeven, ondersteund door een interdisciplinair *free choice team*.

Verschillende instellingen organiseren summer schools, aparte modules met een specifiek thema, waaraan zowel eigen studenten als anderen uit het werk- en studieveld deelnemen. Regelmatig wordt zo'n module later onderdeel van het reguliere curriculum.

KUO FlexScan

Team Flexibilisering heeft in samenwerking met CINOP de KUO FlexScan ontwikkeld om opleidingen te helpen inzicht te krijgen in de flexibiliteit van hun onderwijs. De KUO FlexScan zoomt in op verschillende aspecten die belangrijk zijn bij het doorlopen van het onderwijs(leer) proces, zoals de voorlichting, intake (toelating, auditie), onderwijsleeromgeving, toetsing en diplomering. Ook de onderliggende basis, zoals het docententeam en de bedrijfsvoering, komt aan bod. De scan geeft inzicht in de huidige situatie en helpt het pad naar de gewenste situatie te schetsen door ervaring, ambities en prioriteiten in beeld te brengen.

In het najaar van 2019 hebben negen kuo-instellingen de KUO FlexScan gedaan. Uitkomst ervan is een totaalbeeld voor de huidige situatie (lees: de situatie ten tijde van het onderzoek, voor de uitbraak van covid-19). Die is dat opleidingen doorgaans een standaardprogramma leveren met mogelijkheden voor individueel maatwerk. Beeld van de gewenste situatie is dat men meer flexibiliteit wil: meer keuzemogelijkheden vanuit een vaststaand aanbod. Dit beeld komt overeen met het landelijke beeld van zowel mbo- als hbo-instellingen die de FlexScan eerder hebben gedaan. Opleidingsmanagers in het kuo zijn over het algemeen positiever ten aanzien van de huidige en gewenste flexibiliteit in het onderwijs dan docenten en studenten. De docententeams, oriëntatie (inhoud van de opleidingsinformatie en de mate van persoonlijke benadering) en intake (mate van aandacht voor eerder verworven competenties en persoonlijke leervragen) worden als meest flexibel ervaren. Certificaten en diploma's, en bedrijfsvoering worden in de huidige situatie als minst flexibele aspecten gezien. Ook dit sluit aan bij het landelijke beeld van hoger-onderwijs-instellingen. Bij certificaten en diploma's is het verschil tussen de huidige en gewenste situatie het grootst. Daar ligt dus de grootste groeiambitie.

Met de KUO FlexScan is een belangrijke basis gelegd voor een gemeenschappelijke taal rondom flexibiliseringsvraagstukken. De scan levert veel informatie op voor wat een zinvol vervolg kan zijn, zoals het in kaart brengen van veel voorkomende maatwerkvragen en het landelijk delen van voorbeelden en best practices. In de ontwikkelambities van opleidingen zijn veel overeenkomsten te zien, die uitnodigen tot een gezamenlijke aanpak.

Blended learning

Kunstopleidingen zetten steeds meer technologie in ter ondersteuning van het onderwijs. Er wordt werk gemaakt van combinaties van online- en offline-onderwijs (*blended learning*). Deze ontwikkeling is al voor de

uitbraak van COVID-19 in gang gezet. Zo biedt het Conservatorium van ArtEZ al sinds 2018 de vierjarige bachelor Composition for Film Online aan. Deze volledige onlinestudie kan overal ter wereld worden gevolgd, maar niet onafhankelijk van tijd, want er geldt een rooster. Codarts Rotterdam werkt aan een *digital learning lab* gericht op het faciliteren van onderwijs- en curriculum- vernieuwingen in alle opleidingen. De Breitner Academie (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) biedt een *blended* cursus ondernemerschap aan, waarin studenten onder andere leren om een portfolio-website te maken. Eerder in deze rapportage werd ook al de digitale leer- omgeving CvA-online (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) genoemd, die plaats- en tijdsafhankelijke lessen mogelijk maakt.

De uitbraak van COVID-19 heeft de ontwikkelingen met betrekking tot flexibilisering in een stroomversnelling gebracht. Alle opleidingen van alle instellingen hebben nu te maken met onderwijs op afstand. Ervaringen en best practices worden onderling gedeeld. Studenten worden op tal van manieren bij deze innovaties betrokken of zijn er de motor van.

“Mijn visie is dat studenten het meest in hun kracht staan als zij hun eigen pad volgen. Dit pad is op verschillende manieren te verstevigen.”

“Voor flexibilisering zie ik binnen de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht verschillende mogelijkheden. Ik zie het terug in het waar mogelijk rekening houden met de student en zijn of haar individuele wens. Dit betekent algemeen meer ruimte genereren voor het individuele studiepad, uiteraard met behoud van de vakdoelen en de landelijke competenties.

Op deze manier kunnen multitalenten de ruimte krijgen voor hun groei, bijvoorbeeld door de studies conservatorium en filosofie te combineren. Hierbij is begeleiding, planning en bedding binnen een basisstudie natuurlijk cruciaal om te kunnen slagen. De ene student heeft behoefte aan structuur en heldere overzichtelijke samenhang, de ander is speelser en heeft een andere

leeringang. Studenten die door een handicap wat meer hulp nodig hebben, kunnen makkelijker aanpassingen op maat krijgen. Dit betekent dat we kijken naar mogelijkheden buiten de gebaande paden en methodes. Mijn visie is dat studenten het meest in hun kracht staan als zij hun eigen pad volgen. Dit pad is op verschillende manieren te verstevigen. Als HKU zetten we ons daarvoor in door bijvoorbeeld de eigen benadering en aanpak als docent en door onderzoek.”

Caroline Dokter is docent aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en lid van de Centrale Medezeggenschapsraad. (interview februari 2019)

5. Thema Onderzoek

In KUO Next is geformuleerd dat in 2020 het kunstonderwijs een erkende plaats is voor research & development en dat er tevens een stevige basis is gelegd voor de ontwikkeling van een derde cyclus. Team Onderzoek heeft deze ambities opgepakt als initiator en aanjager.

Nieuwe lectoraten

Tijdens de KUO NEXT-periode zijn er verschillende nieuwe lectoraten ingesteld. AKV|St. Joost (Avans) en Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) hebben in 2018 het lectoraat Biobased Art and Design geïnitieerd. Dit lectoraat is een platform voor praktijkgericht kunst- en ontwerponderzoek en richt zich op het begrip en de ontwikkeling van biobased grondstoffen en processen. Bij ArteZ is het lectoraat Muziektherapie opgezet, dat kennis op het gebied van op muziek gebaseerde therapeutische interventies ontwikkelt en genereert voor de onderwijsprogramma's. Bij de KABK (Hogeschool der Kunsten Den Haag) werd het lectoraat Design and the Deep Future ingesteld. Dit lectoraat fungeert als een katalysator voor ontwerpgericht onderzoek binnen en buiten de leeromgeving van de KABK. De Design Academy Eindhoven heeft twee lectoraten, Places and Traces en Strategic Creativity. Vanuit de lectoraten wordt nauw samengewerkt met meerdere provincies op het gebied van infrastructuur en mobiliteit.

Ontwikkeling lectorenplatforms

Het lectorenplatform [Kunst ≈ ONDERZOEK](#) bundelt onderzoek in de kunsten in de breedste zin: van artistiek onderzoek tot onderzoek gelieerd aan ontwerpvragestukken en toegepaste kunst. Het platform is spreekbuis en denktank voor kunstlectoraten in het actuele, maatschappelijke debat over de waarde en waardering van kunst, onderzoek in de kunsten en kunstonderwijs. Het platform heeft een inhoudelijke en praktische bijdrage geleverd aan de verdere ontwikkeling van promotietrajecten in de kunsten. In 2017 werd het Lectoratenplatform Onderwijs op het snijvlak van kunst, wetenschap en technologie (OKWT) opgericht. Dit platform heeft een onderzoeksagenda ontwikkeld met als doel het mogelijk maken van praktijkgericht onderzoek naar onderwijs op het snijvlak van kunst, wetenschap en technologie. Beide lectorenplatforms hebben een belangrijke rol gespeeld in het bundelen en ontsluiten van onderzoek in het hoger kunstonderwijs.

Ontwikkeling van een derde cyclus en het vergroten van promotiemogelijkheden in het kunstonderwijs

In het najaar van 2016 brachten de besturen van de kunsthogescholen met diverse samenwerkingspartners (KNAW, SIA, VSNU, OCW) een studiebezoek aan Zweden. Tijdens de reis is aan de hand van verschillende Zweedse voorbeelden verkend wat een goede aanpak voor het Nederlandse kunstonderwijs zou kunnen zijn.

Naar aanleiding van de Wetenschapsbrief Nieuwsgierig en betrokken van het Ministerie van OCW heeft kuo team Onderzoek een visie op een derde cyclus in de kunsten opgesteld. Met een derde cyclus wordt bedoeld op de fase na de bachelor en master, waarin verdiepend onderzoek centraal staat. Het belang van een derde cyclus is er primair in gelegen dat de onderzoekscomponent in de kunstvakken en de creatieve opleidingen structureel wordt versterkt. In alle gevallen staat daarbij de sterke verbinding met de beroepspraktijk voorop. Het ontwikkelen van een derde cyclus voor de kunst- en creatieve opleidingen is niet alleen belangrijk voor studenten die een postdoctorale graad ambiëren. Het is vooral ook van belang voor de versterking van het veld van de kunsten en de creatieve sector als geheel en kan bijdrage leveren aan de vraagstukken waar de samenleving voor staat. De visie, kuo-breed gedragen, is in 2019 door het bestuur van de Vereniging Hogescholen aangeboden aan het ministerie van OCW. Tegelijkertijd werd door de Vereniging Hogescholen en de VSNU een gezamenlijke position paper gepubliceerd over de doorontwikkeling van het binair stelsel. Hierin is de derde cyclus een belangrijk onderwerp. De hogescholen gaan gezamenlijk verkennen hoe deze derde cyclus binnen de verschillende domeinen van het hbo vorm kan krijgen. Zij doen dit in overleg met de universiteiten. Er ligt inmiddels – als vervolg op de strategische agenda van de minister – een voorstel van vrijwel alle kunstopleidingen, samen met een aantal creatieve opleidingen, om een pilot voor de derde cyclus op te zetten, welke dit najaar als onderdeel van een hbo-brede propositie zal worden gepresenteerd aan het ministerie.

Intensivering van de samenwerking met de creatieve industrie

Veel alumni van het hoger kunstonderwijs zijn werkzaam in de creatieve industrie. Bovendien hebben het kuo en de creatieve industrie een gezamenlijk missie op het gebied van de derde cyclus. Vanuit team Onderzoek is de band met de creatieve industrie versterkt en is onderzocht hoe verdere samenwerking eruit kan zien. In het bijzonder is de samenwerking tussen kuo en ClickNL aangehaald, onder

andere via een werksessie gericht op de verbinding tussen onderzoek aan kunsthogescholen en de creatieve industrie.

Capaciteitsopbouw van onderzoek in kunst en cultuur en in de creatieve industrie

Met steun van het kuo startte Regieorgaan SIA een verkenning naar hoe het praktijkgericht onderzoek van kunsthogescholen een grotere bijdrage kan leveren aan maatschappelijke uitdagingen, het kunstonderwijs en de kunsten zelf en hoe onderzoeksgroepen van kunsthogescholen versterkt kunnen worden. Deze verkenning leidt tot een advies dat gedragen wordt door onderzoekers, de beroepspraktijk en bestuurders en biedt aanknopingspunten voor een capaciteitsprogramma door SIA. In 2020 werd deze verkenning afgerond en vond de aftrap plaats van een reeks gesprekken met relevante actoren.

Intensivering van de samenwerking tussen het hbo-kunstonderwijs en de universiteiten

Het kunstonderwijs bouwt verder aan de samenwerking met universiteiten; met de strategische agenda KUO Next kreeg deze ambitie een nieuwe impuls. Er liepen al verschillende initiatieven, zoals de samenwerking van de Hogeschool der Kunsten Den Haag en de Universiteit Leiden binnen de Academy of Creative and Performing Arts, o.a. op het gebied van de doctoraatsprogramma's docARTES en PhDArts waarbij een dissertatie wordt gecombineerd met artistiek werk. Maar ook in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Maastricht is de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten geïntensiveerd. Het kunstonderwijs wil sterke voorbeelden van promoties en promotiewaardig onderzoek nadrukkelijker uitdragen in samenwerking met andere partijen. Vanzelfsprekend zijn derde cyclus-trajecten van kunsthogescholen met een universitaire partner hier een voorbeeld van.

In 2016 werd ARIAS opgericht, een samenwerkingsverband op het gebied van onderzoek van alle Amsterdamse hoger onderwijsinstellingen (Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Hogeschool van Amsterdam en Gerrit Rietveld Academie). ARIAS richt zich op het versterken van de samenwerking in onderzoek in de geesteswetenschappen en de kunsten.

MERIAN (Maastricht Experimental Research In And Through the Arts Network) is een Maastrichts netwerk voor promovendi in artistiek onderzoek. Het is een netwerk-samenwerking tussen Zuyd Hogeschool, de Universiteit Maastricht en de Jan van Eyck Academie.

In Rotterdam is RASL verder doorontwikkeld. Het doel van RASL is het bevorderen van kennisuitwisseling en het

inzetten van kunst als bron van innovatie voor de veranderende artistieke beroepspraktijk en vraagstukken uit de samenleving. Naast het al genoemde *double degree* programma, wordt er door Codarts Rotterdam, Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) en Erasmus Universiteit samengewerkt in “Creative Learning”, gericht op innovatie en ontwikkeling van onderwijsvormen. Verder bevordert RASL interdisciplinair onderzoek met aandacht voor versterking van de kwaliteit van kunstonderzoek.

In Utrecht is door de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht een pre-PhD pilot opgezet voor professionele makers met een hybride praktijk - vaak in het onderwijs - als voortraject voor een artistiek promotietraject in samenwerking met een regionale of (inter)nationale universiteit.

Begin 2020 werd het onderzoeksplatform Groningen Research Arts and Society Platform (GRASP) opgericht door de Hanzehogeschool Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen. Er wordt samengewerkt vanuit het idee dat artistiek onderzoek unieke kennis en methodieken oplevert binnen het onderzoeksgebied van kunst en samenleving, en daarnaast van waarde kan zijn voor onderzoekspraktijken in andere velden. Binnen GRASP kan o.a. een artistieke PhD behaald worden. Onderscheidend is dat het artistieke onderzoek binnen de artistieke PhD altijd is gekoppeld aan maatschappelijke thema's. Het doel is dat het artistieke werk en het onderzoek met elkaar verweven worden.

Aan de Gerrit Rietveld Academie is de Creator Doctus ontwikkeld, een drie jaar durend onderzoekstraject voor beeldende kunstenaars en vormgevers. Het onderzoeksproces door de kunstenaar leidt tot een serie werken of projecten en kent geen verplichting tot het schrijven van een dissertatie. Een belangrijk onderdeel van het Creator Doctus programma is de koppeling met een maatschappelijke partner. De kunstenaar formuleert de onderzoeksvraag niet alleen, maar in samenspraak met deze partner. Het eerste traject werd in samenwerking met het Van Abbemuseum uitgevoerd. In 2019 is een tweede CrD-traject gestart in samenwerking met Waag als maatschappelijk partner.

Nationale Wetenschapsagenda

In 2017 speelde het kuo een belangrijke rol bij het uitwerken van de route Kunst: onderzoek en innovatie in de 21e eeuw binnen de Nationale Wetenschapsagenda. Hogescholen en universiteiten werkten vervolgens samen verder aan het versterken van onderzoek door het indienen van gezamenlijk onderzoeksaanvragen o.a. binnen de NWA-route Kunst. Team Onderzoek is intensief betrokken bij het route-management.

“Waar wetenschap zich vaak gedistantieerd opstelt ten opzichte van haar onderzoeksobject, zijn kunstenaarsonderzoekers juist sterk persoonlijk geïnvolveerd.”

“ArtEZ staat internationaal bekend als een ‘University of the Arts’. We besteden dan ook op heel veel plekken in de opleiding aandacht aan het doen van onderzoek. Dat begint al tijdens de bachelor, wanneer er vragen en probleemstellingen over het vakgebied en de eigen kunst naar voren komen. Tijdens de master vindt onderzoek plaats op een hoger aggregatieniveau. En inmiddels is er een derde cyclus in voorbereiding, waarbij studenten een PhD-traject kunnen volgen. Daarnaast zijn er nu vijf lectoren aan ArtEZ verbonden. Het kunstonderwijs is daarmee in zekere zin academischer geworden de laatste jaren. Het oude imago van ‘nutteloosheid’ dat aan de kunsten kleefde verdwijnt daardoor steeds meer. Het kunstonderwijs ontwikkelt in toenemende mate een eigen vorm van waardevol onderzoek dat een goede tegenhanger is van de reguliere wetenschap. Waar wetenschap zich vaak gedistantieerd

opstelt ten opzichte van haar onderzoeksobject, zijn kunstenaarsonderzoekers juist sterk persoonlijk geïnvolveerd. Aanvankelijk werd onderzoek nog als een bedreiging gezien in het kunstonderwijs, omdat daarmee de vrijheid van de kunst gevaar liep. Inmiddels ziet men in dat kunstonderzoek die vrijheid van denken juist kan bevorderen. Hierin speelt theorie en theorievorming een belangrijke rol. Ik ben dan ook blij dat theorie in relatie tot onderzoek een steeds duidelijker plek krijgt in onze opleidingen. Bij ons honoursprogramma ‘theory and research’ zien we het al: je krijgt er andere kunst van, en misschien wel betere. Daar kunnen we als samenleving de vruchten van plukken!”

**Peter Sonderen is lector Theorie in de kunsten bij ArtEZ.
(interview februari 2019)**

NVAO

onderwijsinspectie

OCW

BUZA

POST-ACADEMISCHE OPLEIDINGEN

PRODUCTIEHUIZEN

ONTWIKKELPLEKKEN

BROEDPLAATSEN

POPCOALITIE

WERKPLAATSEN

ATELIERS

STRATEGISCHE SAMENWERKING

CLICK NL

ERFGOED EN COLLECTIES

VORMGEVING

ONDERWIJS

BEELDENDE KUNSTEN

A L U M N I

MUZIEK

DANS

THEATER

JOURNALISTIEK

ARCHITECTUUR

UITGEVERIJ

LITERATUUR

AMATEURKUNST

GAMING

MEDIA

Branche-
verenigingen

RECLAMEBUREAU

MUSEA

PODIA & FESTIVALS

FILM

BIOSCOOP

CONCERTZALEN

TELEVISIE

PRESENTATIEPLEKKEN

RADIO

SCHOUWBURGEN

CULTURELE EVENEMENTEN

ONLINE

6. Thema

Internationalisering en relaties

Op het gebied van internationalisering heeft het kunstonderwijs de afgelopen jaren zijn sterke internationale positie verder uitgebouwd. KUO NEXT is ook een relatieagenda: het kuo is nog meer verbonden met regionale en landelijke agenda's. Voor de ambities op het gebied van internationalisering en relaties was Team Internationaal en relatieagenda de afgelopen vier jaar aanjager.

Palet van onderwijs en onderzoek verder bekend maken

Team Internationaal onderzocht en expliciteerde het hoge niveau en de eigenheid van kuo in een internationale context en ontwikkelde verschillende tools om dit brede palet van onderwijs en onderzoek te verwoorden en te verbeelden. Hiervoor heeft afstemming plaatsgevonden met de onderwijsinstellingen en met stakeholders en het werkveld. Het team heeft een basisdocument opgesteld getiteld Maken, denken, durven, delen – en dat tegelijk. Het document (een zogenoemde 'storyline') is specifiek gericht op communiceren met stakeholders en betrokkenen. Cruciale aspecten die het Nederlandse kunstonderwijs definiëren zijn onder andere het persoonsgerichte en kleinschalige onderwijs, de brede inzetbaarheid van de alumni en de internationale oriëntatie van het onderwijs. Naast een Nederlandse storyline is er ook een Engelstalige storyline geschreven, gericht op een internationale doelgroep, die het belang en de kracht van het Nederlandse kunstonderwijs verwoordt. Tevens is er een variant opgesteld die zich richt op de typering van de kunstvakdocentenopleidingen.

Team Internationaal heeft de stakeholders van het KUO in kaart gebracht, waarmee de relaties en verbanden, maar ook de impact en het uitgebreide netwerk van het kunstonderwijs inzichtelijk worden gemaakt. Deze kaart is hier links afgebeeld. Tijdens een van de werksessies op de KUO NEXT werkconferentie in 2019 is met een grote groep betrokkenen vanuit het werkveld (onder andere Jan van Eyck Academie, Het Nieuwe Instituut, Fonds Podiumkunsten, Raad voor Cultuur, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, DutchCulture, Ministerie van OCW,

ELIA en UASNL) gesproken over het netwerk waarin het kunstonderwijs zich begeeft. De kaart laat in een oogopslag zien hoe groot de verwevenheid is van het kuo met het werkveld en maatschappelijke organisaties.

Tools voor een internationale sector

Dans, muziek, beeldende kunst, vormgeving, film, design, architectuur; het zijn disciplines met een intrinsiek internationaal speelveld. Een groot deel van de opleidingen kent daarom per definitie een internationaal dna. Het Kunstonderwijs Internationale Betrekkingen-netwerk heeft een onderzoek uitgevoerd naar internationalisering binnen het kunstonderwijs. Hieruit bleek dat internationalisering een belangrijke rol speelt bij alle instellingen, maar dat de uitgangspunten verschillen. Alle instellingen proberen een goede mix tussen Nederlandse, Europese en niet-Europese studenten in de klas te realiseren. Elke instelling heeft een taalbeleid, een Engelse taaltoets en andere voorzieningen. Een internationale insteek is vanzelfsprekend. Als vervolg op de uitkomsten van het onderzoek heeft team Internationalisering een checklist voor bestuurders gemaakt, waarin ze geattendeerd worden op de verschillende aspecten van internationalisering. Met deze *tool* krijgen bestuurders meer inzicht en kunnen er makkelijker afgewogen beslissingen worden genomen wat wel en niet te doen en hoe deze te communiceren. Vooral nog is de *tool* alleen verspreid onder de hogescholen met kunstopleidingen, maar de vragenlijst is zeker ook bruikbaar voor het bredere hoger onderwijs.

Team Internationaal heeft binnen ELIA (Europees netwerk van hoger kunstonderwijs) deelgenomen aan een verkenning naar internationale rankings en de positie van het internationale kunstonderwijs hierin.

Vanwege regelgeving is het zeer ingewikkeld om docenten en onderzoekers uit niet-EER landen voor langere tijd aan een hogeschool te binden. Voor het internationale kunstonderwijs is dit een belemmering. De hogescholen zijn samen met het Nuffic in overleg met de IND om hier tot een oplossing te komen en beogen een versoepeling van de kennismigrantenregeling teweeg te brengen.

Op initiatief van de Hogeschool der Kunsten Den Haag is in 2018 is het Platform Internationalisation (PIE) binnen ELIA opgericht. Daarin komen allerlei betrokkenen van kunstopleidingen (o.a. docenten, directeuren, coördinatoren) bij elkaar om over internationalisering uit te wisselen en samenwerkingsverbanden te bevorderen.

In november 2018 werd door Codarts Rotterdam en Willem de Kooning Academie (Hogeschool Rotterdam) de tweejaarlijkse ELIA-conferentie gehost. Onder het thema [Resilience and the City](#) kwamen honderden

afgevaardigden van Europese kunsthogescholen bijeen voor een vierdaags programma vol kennisuitwisseling, presentaties, discussies en ontmoetingen, aangevuld met een uitgebreid cultureel programma.

Verbinding met internationale posten

Het kuo speelt een verbindende rol tussen kunst, cultuur en economie in de internationale creatieve industrie en is hierbij ook verankerd in lokale en regionale netwerken. Samen met DutchCulture heeft het kuo een enquête gehouden onder cultureel attachés en het ambassadenetwerk om te achterhalen hoe het kuo en de ambassades elkaar kunnen versterken. Komend jaar wordt verder gewerkt aan het optimaliseren van de verbinding tussen kunstonderwijs en de infrastructuur van het posten-netwerk. Vanuit de cultureel attachés is er een grote behoefte aan informatie en aan een overzicht van de verschillende instellingen en opleidingen. Hiervoor ontwikkelt team Internationaal een website.

Opvallende internationale samenwerkingen

Alle kuo-instellingen opereren binnen een internationaal netwerk en zijn daarin vaak de drijvende kracht. Ze gaan allerlei soorten verbindingen aan met partnerinstellingen uit het buitenland, met kennisuitwisseling en kwaliteitsverbetering als uitkomst. Bij het Conservatorium Haarlem (Hogeschool Inholland) heeft samenwerking met het werkveld de afgelopen jaren veel aandacht gekregen, zowel nationaal als internationaal, door middel van projecten zoals writers camps, bijdragen aan Eurosonic Noorderslag en het internationaal georiënteerde Amsterdam Dance Event. Tijdens het door Conservatorium Haarlem geïnitieerde en georganiseerde international writers camp kwamen vertegenwoordigers van toonaangevende buitenlandse conservatoria naar Haarlem zoals van Baron School Of Music (Hong Kong), COPA Campus Of Performing Arts (Zuid-Afrika), Conservatorium Gent (België), ESMUC Barcelona (Spanje), Hochschule der Populären Künste (Duitsland), ICOM International College Of Music (Maleisië), JMC Academy (Australië), Leeds College of Music (UK), Malmö Academy of Music (Zweden), Metropolia (Finland), Napier University (UK), Royal Academy of Music (Denemarken), Royal Northern College of Music (UK), The True School Of Music (India), Saint Louis College Of Music (Italië). Codarts Rotterdam nam samen met zeven andere kunst- en cultuurpartners deel aan het Europese project *Dance on, Pass On, Dream On*. Binnen dit door het EU-Creative Europe programma gefinancierde project werden tal van

producties tot stand gebracht, projecten uitgevoerd en onderzoek gedaan met als leidraad dans en ouderen/de oudere danser. Er werd een digitale *feedback tool* ontwikkeld voor gebruik tijdens lessen en repetities om gericht feedback te kunnen geven aan studenten. Ook heeft Codarts een curriculum ontwikkeld voor een postacademisch programma gericht op het afsluiten van de danscarrière en de overstap naar een nieuwe carrière binnen of buiten de dans.

“Onze studenten zitten in steden als Londen, Wenen en Berlijn. In de afgelopen jaren hebben we gezien hoe waardevol dit soort uitwisselingen zijn”

“De Rockacademie is uniek in de wereld. Er zijn dan ook steeds meer internationale studenten die graag een half jaar uitwisseling bij ons doorbrengen. Ook onze eigen studenten krijgen steeds vaker de kans om voor zes maanden naar het buitenland te gaan. Onze studenten zitten in steden als Londen, Wenen en Berlijn. In de afgelopen jaren hebben we gezien hoe waardevol dit soort uitwisselingen zijn; om die reden wordt een half jaar uitwisseling vanaf 2020 in het curriculum vastgelegd.

Mensen die bij ons afstuderen hebben eigenlijk twee beroepen: muzikant maar ook iets dat ze meer op de achtergrond kunnen doen, zoals audio engineer of

business manager. Vanuit die leermethode kijken we ook naar internationale projecten, zoals het podium in het Vondelpark waar zowel Chinese als Nederlandse muzikanten kunnen spelen. De beste muzikant wint een plek op het Yinyang festival op de Chinese muur. In de toekomst streven we naar nog meer uitwisseling. Niet alleen van studenten, maar ook van internationale kennis van en in de muziekindustrie. Zo bouwen we aan ons internationale netwerk: waardevol voor onszelf én de ander!”

**Chantal Rothkrantz is onderwijscoördinator op de Fontys Rockacademie.
(interview februari 2019)**

7. Vooruitblik

In 2019 is binnen het kuo het gesprek begonnen over een mogelijk vervolg op KUO NEXT. Er bestaat een sterke behoefte om wat met KUO NEXT in gang is gezet verder te brengen. Door de corona-crisis wordt de veerkracht van het kuo nu op de proef gesteld. Tegelijk blijken de sterktes van het kunstonderwijs – creativiteit en verbeeldingskracht – van cruciale waarde om te functioneren in een werkelijkheid die veel weerbarstiger is dan een ieder had verwacht. De crisis laat zien dat het sectorplan Focus op Toptalent en de sectoragenda KUO NEXT 2016–2020 de sector hebben versterkt. Ondanks alle beperkingen blijven kunstopleidingen het onderwijs verzorgen, via vormen die nog onbedacht en onbeproefd waren. Artistieke beroepen worden door de crisis echter hard getroffen. Gezien de preciaire situatie op de arbeidsmarkt is het nodig dat het kuo blijft werken aan veerkracht, wil het ook in de toekomst staan voor internationaal toonaangevend onderwijs en onderzoek. Er ligt dus voldoende uitdaging voor een nieuwe agenda. De eerste contouren daarvoor zijn al zichtbaar:

- een veerkrachtige sector naar vorm en organisatie – HRM, studentenwelzijn, divers en inclusief, en *blended learning*;
- leven lang ontwikkelen: leren en ontwikkelen voorafgaand aan, tijdens en na een kunstopleiding sluiten op elkaar aan, vullen elkaar aan en zijn op elkaar afgestemd – open leeromgevingen en micro-credentials, sterke vooropleidingen, innovatieve werkplaatsen voor onderwijs, onderzoek en beroepspraktijk;
- (toekomstgericht) onderzoek: schakel in het verbinden van het kunstonderwijs met de beroepspraktijk en onderwijs- en onderzoeksdomeinen buiten de kunststevige onderzoekscultuur in het onderwijs, derde cyclus en lectoraten.

Naast de inhoudelijke thema's om samen aan te werken is voor iedereen duidelijk dat het succes van KUO NEXT ook zat in de gezamenlijke werkconferenties, de ontmoeting en de kennisuitwisseling, zowel met interne als externe belanghebbenden. Een volgende agenda zal dus ook zeker in het teken staan van mensen bij elkaar brengen en verbinden.

De komende maanden werkt het sectoraal adviescollege kuo samen met de disciplinenetwerken, bestuurders en interne en externe stakeholders verder aan die nieuwe agenda.

De volgende hogescholen bieden kunstonderwijs aan

- Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
- ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten
- Avans Hogeschool
- Codarts Hogeschool voor de Kunsten
- Design Academy Eindhoven
- Fontys Hogescholen
- Gerrit Rietveld Academie
- Hanzehogeschool Groningen
- Hogeschool der Kunsten Den Haag
- Hogeschool Inholland
- Hogeschool Leiden
- Hogeschool Rotterdam
- Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
- NHL Stenden Hogeschool
- Zuyd Hogeschool

Colofon

Ontwerp

Meeusontwerpt

Credits afbeeldingen

Lorena van Bunningen (omslag)
Marcel van Oostrom (p. 2, p. 26–27,
p. 43, p. 48)
Anne Toonen (p.2, p. 4–5)
Boo van der Vlist (p. 6)
Vanessa Kapler (p. 10)
Yuri Keukens (p. 20, p. 28, p. 47)
Marc Roodhart (p. 23)
Ben Maier (p. 32)
Niels Vrijdag (p. 38)
Froukje Wilming (p. 44, p. 47)
Roel Backaert (p. 48)

Interviews

Femke Hovinga

Vereniging Hogescholen
Prinsessegracht 21
2514 AP Den Haag
vereniginghogescholen.nl
@Ver_Hogescholen

Vereniging Hogescholen, juli 2020

